

Cseke Péter

Korfordulós Új esztendő “Beteljesíthetjük az Ige parancsát...”

“Mindnyájan egyek legyünk...” – olvashattuk Nagyváradon a felénk világló jézusi intelmet, kik a Romániai Magyar Keresztény Egyházak Szövetségének ülésén február 19-én megjelentünk a Királyhágómelléki Református Egyházkerület új épületében, a Teleki út 27. szám alatt. Az igemagyarázatot tartó *Sikli László* szilágysomlyói plébános figyelmét sem kerülte el, hiszen a tanácskozás előtt nyomatékkal hangsúlyozta: elhozta az idő, hogy beteljesítsük az Ige parancsát.

Az idők változásának jele már az is, hogy a négy erdélyi magyar egyház szövetsége egyáltalán létrejöhett január végén Kolozsvárt. Nagyváradon mindenik felekezet képviselője kifejtette, hogy miként próbálták – súlyos veszteségek árán persze – megőrizni értékeiket... Számptalan tanulság kínálkozik ugyanis a mának és a holnapnak abból, hogy egyházaink miként élték meg az elmúlt negyvenegynéhány évet. A tanulságok legfontosabbja pedig alighanem az, hogy sosem szabad többé olyan helyzetbe sodródunk, amely lehetővé teszi erőink megosztását, megosztottságát; azt a képtelenséget, hogy egynyelvű egyházak ne értsenek szót egymással, netán ellenséges érzületet tápláljanak és harcot folytassanak a többivel.

Miután tisztáztuk közös dolgainkat – fogalmazta meg *Veres-Kovács Attila* fugyivásárhelyi lelkes (a Királyhágómelléki Református Egyházkerület későbbi főjegyzője) –, mozgalommá kell tenni a nép körében az egységre való törekvést. Nem titok: népünk jövője aggodalommal tölti el az érte felelősséget érzőket. Így a különböző felekezetek közis-

mert személyiségeit is. Legfőbb ideje, hogy a különböző felekezetek együtt lépjenek fel az oktatás átszervezésének következetes végrehajtásáért, az egyházi iskolák visszaállításáért, az egyházi javak visszaszerzéséért, intézményeik és értékeik védelmezéséért. (1990. február 20.)

A szellemi otthonteremtés szabadsága

A közművelődés napszámosságai jól tudják: mennyi ragyogó kezdeményezés hullt hamvába a hetvenes évek elejétől kezdve, mert nemzeti sajátosságaink kinyilvánításában a hatalom a maga egyneműsítő politikájának a hullámtörését látta. Az anyanyelvű oktatás leépítésével párhuzamosan igyekezett hát elnémitani nemcsak zenei anyanyelvünket, hanem az egyéni meg közösségi önkifejezés megannyi más lehetőségét is. A valós szellemi értékek helyébe a dilettantizmus bárgyú magamutogatását állító “megéneklünk Románia” fesztivál igényelte ugyan a jelenlétünket, de főként a diktatúra és a diktátor-házaspár dicsőítésére alkalmas műfajokban és műsorszámokban; és egy bizonyos idő után lehetőleg csak helyi

szinten; sajátos jegyeink felmutatásával nem volt ildomos megtörni az "aranykor" talmi csillogását.

Azoknak volt igazuk, akik az utóbbi évtizedekben azt vallották: az elszenvedett kudarcok ellenére sem hagyják abba az együttéklés léleknevesítő összejöveteleit, a közösségi önkifejezés színpadi erőpróbáit, és folytatták a szellemi otthonépítés – szerény lehetőségek közt is jövőépítő – munkáját. A híres nyárádmonti kórusok ugyan rendre elnémultak, de amit addig az együttéklés a lelkekben kiépített, azt semmilyen falurombolás nem pusztíthatta el. Lám, ismét a somosdiak azok, akik a tavasz közeledtével a nyárádmonti kórusmozgalmat új életre keltik. A tordaszentlászlóiaknak sem engedték volt meg, hogy a férfikar fennállásának századik évfordulóján az elnémított kalotaszegi kórusokat tetszhalott állapotukból felélesszék, maguk is csak az egyház oltalmában maradhattak meg; de mert semmilyen körülmények közepette nem mondtak le zenei anyanyelvük használatáról, most nemcsak a kalotaszegi kórusok ébresztésén fáradoznak, hanem a tájegység néprajzi múzeumának újjáteremtésén túl is számtalan közművelődési aprómunka elvégzésére vállalkoznak.

Nem is sorjázatom tovább a példákat: elérkezett az ideje a szellemi otthonteremtés nagykorúsodásának. Ebben a reményben alakult meg március 3-án Kolozsvárott az RMDSZ Közép-erdélyi Magyar Köz művelődési Egyesülete. (...) Tudatosodott ugyanis, hogy a magunk kultúráját, szellemi életünk nekünk kell fenntartanunk; kiépítését magunknak kell irányítanunk. Sosem volt idősebb Kodály intelme, mint nálunkfelé manapság: "Csak az a mienk, amiért megdolgoztunk." (...)

Hinni szeretnők, hogy ez a Kolozs megyei kezdeményezés is mielőbb összefogja a szilágysági, Nagyenyed környéki, Beszterce vidéki önszervező köz művelődési törekvéseket,

idővel pedig a romániai magyarság országos művelődési hálózatának intézményesülésévé válik. (Ez a reménykedésünk nem bizonyult hiábavaló várakozásnak, amennyiben nem telt el az esztendő, és Brassóban újjalakult az EMKE.)

Jelképerejű, hogy az egyesület első feladatának azt tekintette, hogy – annyi idő után újólag – kellő méltósággal, politikai józansággal emlékezhessünk meg március idusáról. (1990. március 5.)

Az első szabad március 15.?

A segesvári várban megkoszorúztuk Petőfi mellszobrát, majd utunk az Ispánkúthoz és a fehéregyházi Petőfi-emlékműhöz vezetett. Az Ispánkútnál már százak vettek részt a koszorúzásban, az emlékműnél pedig ezrek. A fehéregyháziak mértéktartó, bensőséges, méltóságteljes ünnepséget szerveztek. A megjelent írók, művészek végre megfogalmazhatták ami a diktatúra évtizedei alatt kimondhatatlan volt.

Markó Béla költő, a marosvásárhelyi Látó című irodalmi folyóirat főszerkesztőjét hallhattuk (oka lehet annak, hogy beszédének lényegét ekként rögzítettem magamban: a márciusi rügyeket megdermesztheti a Vatra szele), az Etéden élő (az ünnepség után nemsokára Magyarországra menekülő!) *Gelu Pateanu* műfordítóval, kultúránk régi barátjával ölelkezhetünk össze az emlékműről messze világló VILÁGSZABADSÁG felirat alatt. *Gábor Dezső* tanár, az RMDSZ helyi szervezetének képviselőjében méltatta e nap jelentőségét, mikor négy évtizedes sötét elnyomatás után újra tisztelgethünk Petőfi Sándor emléke előtt. Éspedig azokkal a román barátainkkal, akik egy szabad, demokratikus, teljes jogegyenlőségen alapuló társadalomépítés hívei. Hittük, hogy végre megvalósul Bem tábornoknak Erdély népeihez intézett felhívása: "Magyarok, szászok, románok: nyújtsatok egymásnak testvérkezelt!"

Gelu Pateanu szavait hangszalagról másolom ide.

“Testvéreim!

Az ötven esztendő alatt, amíg szellemi rabságra voltam kárhozthatva, mindig azt reméltem, hogy egyszer, amikor szabadon fogok itt állni önök előtt, méltán és teljességgel hozhatom román íróemberként Önöknek és Petőfi emlékének a román kultúra hódolatát. Sajnos, megint csak a magam nevében beszélhetek, mert nem bízott meg senki sehonnan semmivel. Az egyetlen megbízóm: a lelkiismeretem. Az a lelkiismeret, amelyik arra készítetett az elmúlt ötven esztendő alatt, hogy súlyos vádak terhe alatt menjek, akarjak és szeressek magyarbarát lenni. Miért éppen magyarbarát? Úgy rázott össze engem a sors a magyarokkal. Ez nem azt jelenti, hogy másnak nem vagyok ugyanolyan barátja. De ott izzik bennem, hogy akit a legjobban ütöttek, mindig amellé szerettem állni. Néha rogyadozó térdrel, de makacsul összeszorított fogakkal.

Többször voltam itt, többször mertem szót emelni. Ma már nem ezt teszem. Hanem vadul fogok ordítani. Mert olyan dolgokba ütközöm, amiket nem lehet hallgatással meg nem történtté tenni, nem lehet mindenféle szelíd mosolyokkal elkendőzni.

Roppant sajnálom, hogy a világszabadság szimbólumához háttal kell állnom, amíg beszélek, de egyben úgy érzem, hogy ez fantasztikus támasz is a hátam mögött. Ennek a fedezetnek a nevében, ennek a gyönyörű elvnek a nevében kérek mindenkit, aki itt van, és aki nincs itt, azt is, hogy legyen türelmes, ameddig lehet és muszáj türelmesnek lenni, és a hídfő másik oldalán óvakodjék a szélsőséges gondolkodástól. A világszabadság mindnyájunké. Amikor Petőfi megfogalmazta, nem tette hozzá, hogy ezé vagy azé a nemzeté...”

Sajnos, az újra fellángoló nacionalista-soviniszta indulatok bemocskolták ünnepünket.

Másnap már egyfolytában csengtek a telefonok: hallottuk-e, mi történt Szatmáron, Marosvásárhelyen? Betörték az RMDSZ székházába és a református egyházi hivatalba, *Sütő András* kórházba került, szélsőséges uszítók *Tőkés László* és *Király Károly* felakasztását követelték... Hová vezet, hová vezethet mindez?!

A józanul gondolkodó kolozsváriak március 8-án bejelentették, hogy felzárkóznak a romániai forradalom szülővárosa, Temesvár mögé; elítélik a mesterségesen kielezett román-magyar viszályt, az országszerte tapasztalható uszítást és manipulációt, a diktatúra hajdani hangadóinak ma is zavart keltő csaholását. Mindenképpen útját kell állni a teljes destabilizációnak, le kell csillapítani az indulatokat – fogalmazódott meg az egyértelmű állásfoglalás –, különben másutt is elkezdődik a kirakatok bezúzása, ártatlan emberek bántalmazása. Hiszen a *Vatra Romaneasca* újabb tüntetéseket jelentett be ellenünk. (1990. március 19.)

Nincs szükségünk nemzetiségi prófétákra?

Öt esztendő telt el azóta, hogy az országvilág előtt “nemlétezőnek” nyilvánított cenzúra egyik teljhatalmú ura kiemelte Sütő Andrásról szóló írásomat (is) *Hazatérő szavak* című kötetem (Albatrosz Könyvkiadó, Bukarest, 1985) gépiratai közül. Akkoriban már rég nem jelenhetett meg nálunkfelé Sütőnek kötelete, de arra mégsem számítottam, amit vele kapcsolatosan ki mert jelenteni a félelmetes híri illetékes Elvtárs: “nincs szükségünk nemzetiségi prófétákra”. Ha neki nincs szüksége, az az ő magánügye. De miért nyilatkozik a nemzetiségi milliók nevében? Ki hatalmazta fel őt erre? Hogy ki, azt nagyon is jól tudtuk, ezért ítélt meg ezt követően úgy az akkori helyzetet, hogy beláthatatlan időre szellemi vakságra vagyunk ítélve. Furcsa fintora a sorsnak, hogy a diktatúra köpenye alatt felnőtt, és a decemberi fordulat után nyíltan

előlépett nacionalizmus épp Sütő András szemét találta ütésközelben. Akik a fűtykösöket a feje fölött megforgatták, és akik a régóta elhúnyt Bolyaiakat is agyonverték volna, ha netán valamilyen csoda folytán rájuk akadnak (miért is akartak kései utódaiknak magyar egyetemet?!), bizonyára ugyanúgy gondolták, mint Illetékes Elvtárs: nincs szükségük nemzetiségi profétákra.

A nagyvilág – amelyre Sütő András írásai (is) ablakot nyitottak – szerencsére másként vélekedik. Különbösen miért imádkoztak a fel-támadás ünnepén világszerte annyifelé milliók, hogy a Bostonban megoperált és további kezelés alatt tartott Sütő András szemévilága megmaradjon?! (1990. április 15.)

Az erdélyi tévékultúra első hónapjai

A Kolozsvári Magyar Demokraták Tanácsának a megalakulása után mindenkinek volt önként vállalt vagy rábízott feladata bőven. Egy ideig napi négy-öt megbeszélésen vet-tünk részt – jórészt mind ugyanazok a személyek. De *Csép Sándort* valahogy szem elől tévesztettem. Annál nagyobb volt az örömem, amikor a korfordulót ígérő üjlesztendő első napjaiban viszontláthattam az általa beindított kolozsvári magyar tévéadás első műsorában.

Három és fél hónapi tapasztalatot próbálunk rögzíteni – egyszersmind a szabad televíziózás kezdeti gyakorlatának a tanulságait megfogalmazni –, amikor a beszélgetéshez hozzákezdünk. (Még a *Falvak Népe* rovatvezetője vagyok, de már a *Korunk* számára is dolgozom. Leendő *Korunk*-szerkesztőként ez az első írásom, amivel az “akié a tévé, azé a hatalom” felismerés jegyében szerkesztett súlypontos számhoz magam is hozzájárulok.)

– Sándor, induljunk ki abból, hogy mi történt karácsony és Üjlesztendő között?

– Te tudtad azt, hogy már december 22-én megszólalt a Kolozsvári Rádió? Az történt, kérlek szépen, hogy a régi rádiós kollégák – akiket 1985-ben szélnek eresztettek – elfog-

lalták a Dónát úti stúdió épületét, URH-án kapcsolatot teremtettek a zsuki adóval, és már estefelé műsorral jelentkeztek. Románul és magyarul is. Később, amikor a Magyar Demokrata Szövetségben felmerült, hogy segítenünk kellene a rádiósokat, akkor kerültem én a stúdióba. De már azzal a meghagyással, hogy próbáljunk tévéműsort is csinálni. Addigra már munkába lendültek a tévé régi emberei is, akik – mielőtt felszámolták volna őket – 1985-ig az állandó jelleggel Kolozsvárt tartózkodó közvetítő kocsinak a munkatársai gárdáját alkották. Összeszedtek néhány videomagnót, kapcsolatba léptek a feleki tévérelé-vel, működőképes állapotba hozták a stúdióban talált felszereléseket, és január 2-án vagy 3-án – olyan forgatagban éltünk, hogy pontosan nem is tudom megmondani, melyik napon – beindulhatott az adás.

– Ha a napra nem is, de arra bizonyára még emlékszel, hogy mit mondtál, amikor a tévé-nézők előtt megszólaltál?

– Csak azt tudom, hogy izgalomban egy-más után kétszer is jó napot kívántam, mert rendkívüli öröömre szolgált, hogy újra anyanyelvünkön köszönhetem nézőinket. És akkor én is V-t formáltam az ujjammal, és azt mondtam, hogy: győztünk! Hát persze a teljes győzelemig még eltelik egy kis idő, de ezzel indult az adás. Első intrjúalanyom pedig *Kántor Lajos* volt, az RMDSZ akkor Kolozs megyei elnöke. Különbösen magad is az első napok egyikén mutattad volt be az újjászületett *Falvak Népet*...

– Ugyanakkor, amikor az RMDSZ román nyelvű lapja, a *Szilágyi Júlia* és *Marius Tabacu* szerkesztette *Puntas* megjelent. Marius barátunknak tudtommal az volt az első kolozsvári tévés jelentkezése. Később állandó belső munkatársaddá vált. Hányan is dolgoztok tulajdonképpen?

– Akik csak tévéműsorokkal foglalkozunk? Hát ezt még magamról sem mondhatom el. Amióta kineveztek főszerkesztő-helyettes-

nek, rádiós ügyekkel is foglalkoznom kell. Néhány hete számíthatok már Marius Tabacu és *Maksay Ágnes* közreműködésére...

– Úgy emlékszem, hogy harminc helyet kértél...

– És kaptunk huszat. Ennyi ember van összesen a heti 105 perc tévéadásra és a napi négyórás magyar rádiózásra. Végeredményben mindannyian a Rádiónál vagyunk alkalmazásban, kezdenek már dolgozni a régi rádiósok közül is néhányan, bár rendkívül félnek rivaldába állni...

– Miként ítéled meg a kolozsvári magyar adás eddigi fogadtatását?

– Példátlan volt a lelkesedés és az odaadás. Napokon át tízen-tizenötön hívtak telefonon. Mások levélben vagy személyesen fordultak hozzám: bármire van szükségünk, csak szóljunk, mert segítenek. Az volt a legmeghatóbb, hogy értelmiségiek jelezték: akár fizikai munkát is hajlandók végezni, csak valahogy tartuk életben ezt az adást. Az önzetlenség és a közösségi ügyszeretet számtalan felemelő példájával találkozhattam. (...)

– Miként látod az erdélyi magyar televíziózás jövőjét?

– Pillanatnyilag a Kolozsvári Televízió heti öt órát sugároz, és ebből 105 perc áll a magyar adás rendelkezésére. Eddig jórészt az ún. tűzoltómunka igényeinek rendeltük alá a műsoridő jelentős hányadát. Odafigyeltünk az éppen aktuális, olykor drámai eseményekre, és próbáltuk normális mederbe terelni a konfliktusokat. Az az érzésem, hogy mind a magyar, mind a román értelmiségiek mozgósításával sikerült megakadályoznunk az indulatok elszabadulását.

– Román hofitársaink részéről egyébként milyen visszajelzéseket tapasztaltál?

– Hát, kérek szépen, nagyon sokan öröngenek, hogy már megint magyarul szól a tévé, viszont ezek mégiscsak kisebbségben vannak azokhoz képest, akik elismeréssel szólnak adásainkról. Egyetlen dologtör persze ők is hiá-

nyolnak: miért nem látjuk el román felirattal közérdekű műsorainkat? Teljes mértékben igazuk van: számunkra rendkívül fontos, hogy a román közönség megismerje nézeteinket, értse szándékainkat, hogy első kézből, közvetlenül értesüljön a romániai magyarság álláspontjának a korrektségéről. De nemcsak mi érezzük fontosnak azt, hogy megértessük magunkat. A Nemzeti Egység Kolozs Megyei Tanácsa részéről is többen megjelentek – *Octavian Buracu* elnökkel az élen – kameráink előtt, hogy közvetlenebb kapcsolatot teremtsenek az erdélyi magyarsággal. A román értelmiségiek közül nagyon sokan érezték azt, hogy amit a központi tévé munkatársai és bizonyos sajtóorgánumok művelnek, azt valamiképpen ellensúlyozniuk kell. Olyan személyiségek segítettek munkánkban, vettek részt műsorainkban, mint *Ion Aluas*, a szociológia professzora; aztán a híres sebész, *Bologa* professzor; nagyon jól fogott, hogy a legkritikusabb helyzetekben mindig számíthatunk *Camil Murasan* történész-professzor megmondokoztató érvelésére; és még nem is említetem *Ocavian Bratilat*, a Szabad Európa munkatársát... Azt hiszem, sikerült bizonyosságot tennünk arról, hogy a hagyományos erdélyi tolerancia érvényesítése ma is lehetséges. És ez talán nem is olyan kevés. (...)

– Műhelyteremtések történetéhez hozzátartozik az is, hogy nagyon sokan segítettek benneteket felszerelésekkel, különféle adományokkal...

– Mindenkit név szerint nem tudok felsorolni, hiszen magyar, norvég, holland, belga, francia egyesületek, intézmények és magán-személyek egyaránt segítettek stúdióinkat. Az első szállítmány a Magyar Rádiótól és a Magyar Televíziótól, illetve a Pécsi Mechanikai Művektől érkezett. Nagyon sok szalagot kaptunk, keverópultokat, stúdiómagnetofonokat, terepmagnókat. Ez még januárban történt. Közben a győri vagongyáriak gyűjtést rendeztek számunkra, és abból vásároltak rádiósfel-

szereleket. Egykori kollégám, *Fischer István* sem feledkezett meg rólunk: óriási szállítmánnal érkezett haza ifjúkori városába. Hozott tévékamerákat, monitorokat, hangosító berendezést, telexet, sokszorosítót, mindent, amiből berendezhettük a tévéstúdióinkat. Aztán jelentkezett Kanadából a Kolozsvárról elszármazott *Bíró Zsigmond* rádiós, aki szalagokkal és riportermagnóval igyekezett segítségünkre lenni. *Dévai Nagy Kamilla* londoni fellépti díjából szerzett nekünk kamerát. (Addig csak egy kamerával dolgozhattunk, ami roppant megnehezítette a munkánkat.) Na és ne hagyjam ki *Csoma Judit* kolozsvári származású színésznőt: rengeteg anyagot kaptunk tőle is. És a sort folytathatnám a Soros Alapítvánnyal, a Magyarorsággutató Intézettel... (1990. április 15.)

A gazdaköröktől az EMGE újjászervezéséig

Először Székelyudvarhely vidékéről, majd Háromszékről érkezett a hír, hogy már január elején újraalakultak a falvainkban hajdan nagy népszerűségnek örvendő, létfontosságú szerepet betöltő gazdakörök. Később Gyergyóból, Felcsíkból, a kolozsvári Hóstátból, az Érmellékről és más tájegységekből kaptunk jelzéseket falvaink hasonló önszerveződéséről. A mesterségesen kiürített falusi településeken ismét kezdtek újjáépíteni a csűröket, műhelyeket; kimondták, hogy a gazdaköri összefogás eredményeként közösen akarják használni az erdő- és munkagépeket; ismét talpraállítják a házi- meg a kisipart.

Időközben a gazdamérnökök önszerveződése is egyre többet hallatott magáról. 1990. február 26-án megalakult a Romániai Magyar Mezőgazdászok Kolozs Megyei Szövetsége, mely azzal a felhívással fordult az ország magyar ajkú mezőgazdászaihoz, hogy más megyékben is hozzanak létre hasonló szervezeteket. Mégpedig azzal a célkitűzéssel, hogy – miként a gazdakörök – az RMDSZ helyi és országos szervezetének keretében megteremt-

sék a gazdálkodni vágyók szakmai és érdekvédelmi szövetségét, mely tömörítené mindazokat a főiskolai és középfokú végzettségű szakembereket, akiknek elméleti és gyakorlati tevékenysége a mezőgazdasághoz, illetve annak háttérágazatához kötődik.

Most már csak az volt hátra, hogy a szaktanácsadást igénylő, az anyanyelvű agrárműveltség magasabb szintre emelésében közvetlenül érdekelt gazdatársadalom és az agrárértelmiségiek szövetsége egymásra találjon, a két – egyidőben alakult, párhuzamosan építkező, ám egymásra utalt – szervezet között szerves kapcsolat jöhessen létre.

Kapóra jött a romániai Magyar Mezőgazdászok Szövetségének (későbbi nevén: RMGE) országos tanácskozása március 25-én. Nincs mire várni – fogalmazták meg rendre Bihar, Fehér, Hargita, Kolozs és Szilágy megye küldöttei Kolozsváron –: mondjuk ki az EMGE (Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület) jogutódként működő érdekvédelmi és érdekképviseleti szervezetünk megalakulását az RMDSZ keretében.

A szaktanácsadás és ismeretterjesztés megszervezése mellett különösen a közép- és felsőfokú anyanyelvű szakoktatás újraindítását tartották rendkívül fontosnak az egybegyűltek. A szövetség nyilvánítsa ki, hogy ragaszkodunk az agrárműszaki értelmiség anyanyelvünkön történő képzéséhez – fogalmazták meg többen is. Ha Kolozsváron le is építették a mezőgazdasági főiskolán hajdan szép számban működő tanteröket, a termelésben és a kutatásban épp elegendő szakemberünk dolgozik, akik már bizonyosságot tettek arról, hogy a felsőoktatásban is megállják a helyüket. Ugyanez a helyzet a mezőgazdasági szaklap(ok) szerkesztésével és a szakkönyvkiadás újjászervezésével is. Amióta *Szalay András* nyugdíjba vonult (1985), a Ceres egyáltalán nem adott ki magyar nyelvű mezőgazdasági szakkönyvet. Azelőtt is elenyészően keveset jelentetett meg, és korántsem a korigényeknek

megfelelőeket. Pedig évek óta kész kéziratok várnak a szerzők fiókjában. A megújult Falvak Népe-nél is egyre többen kopogtatnak. Az erők felmérésével és tervszerű megszervezésével el kellene érniünk, hogy gazdaságszervezésünk mielőbb a maga hasznán mérhesse fel az agrárszakírás műhelyeinek teremtő fáradozását. (1990. április 16.)

“Nincs-e okunk önmagunktól félni?”

Erdélyi közművelődésünk térképén a Nagy-Homoród mente még a hetvenes években is amolyan “fehér folt” számított. Akkor kezdett hallatni magáról, amikor másutt a művelődési önszerveződés jegyében indult korábbi kezdeményezéseket rendre elsorvasztották, megfojtották vagy pedig – kiszajátították. Nem csoda, hogy az 1979-ben beindított Homoródmenti Művelődési Hét rendezvénysorozatára úgy tekintettek a Hargita megyei illetékesek, mint a nem kívánt gyermekáldásra szokás: ha már nem akadályozhatták meg világra jövetelét, tudomásul kellett venniük a létezését. S ezt eléggé bosszúsán tették. Később pedig a bosszúállás sem maradt el, amennyiben a kezdeményezőket sorra leváltották, akit pedig nem lehetett, azt egyszerűen a rendezvény szervezésétől eltiltották.

Meglehet, hogy a hatalom épp szándékával ellentétes hatást ért el ezzel. Attól kezdve ugyanis a homoródmentiei már nem pusztán befogadói a nagyobb művelődési központokból kisugárzó – valójában házhoz szállított – szellemi impulzusoknak. A láthatártágító, igényszintnövesztő események oda vezettek ebben a szellemileg korábban ingerszegénynek tekintett környezetben, hogy az embereknek ma már hiányérzetük lenne, ha a pünkösdi előtti nagyhéten a rendezvény valamiért elmaradna. Mert ezidáig csupa olyan személyiségekkel találkozhattak, akikkel megoszthatták gondolataikat, s így érezhették azt is, hogy nem élnek elhagyatottan, és különösen nem szellemi elszigeteltségben. Ha nem is fogalmazták

meg maguknak, azt már sejtik: korántsem mindegy, hogy miként élnek. És nem csupán a saját szempontjukból. Hiszen nem csupán a nemzeti-nemzetiségi közösségért felelősséget vállalók tartoznak számadással nekik; ők maguk is létfenntartói saját körükben a nemzeti-ség és a nemzet közösségének.

Nem annyira másoktól kell(ene) félnünk – hangzott el az 1990-es rendhagyó rendezvénysorozat lélekfelszabadító megnyitóján szöszékről és pódiumról egyaránt – sokkal inkább saját magunktól. Hiszen a mostani exodus nem csak a tájból, falvainkból és városainkból vonulunk ki – hanem történelmünkben is. Hargita megyében az év első öt hónapjában mintegy négyezer terhességmegszakítás történt – idézték a figyelmeztető számsorokat az előadók – ugyanakkor a lelkipásztor nélkül maradt gyülekezetek száma elérte a százat, ószre pedig minden jel szerint hétszáz tanítói meg tanári állás marad betöltetlenül. Az írástudók egy részének áruháza éppúgy öngyilkosság – hangzott el –, miként a növekvő arányú terhességmegszakítás. “Hát nincs-e okunk önmagunktól félni?” – visszhangzanak bennem azóta is *Keresztes Sándor* tiszteletes szavai.

Mert az oldott kéve sorsára jutván sem mondhatjuk azt, hogy nincs megoldás. A történelem mai kihívásaira nekünk kell választ adnunk. Elsősorban persze a tömeges menekülést kiváltó okokat kellene megszüntetnünk, s ezek tőlünk függetlenek. De aligha lehet mindent a külső okokra, a nagypolitika által diktált érdekszférák lefegyverző uralmi túlerejére hárítani. A magunk igazába vetett hitünk is lehet történelemformáló erő. Ezt ismerte fel 1943-ban Szárszón *Veres Péter*, 1989-ben pedig Temesváron *Tőkés László*. A Hallgatás Falát áttörő Tőkés volt a kezdet. Mert Marosváráshelyen kétszer is megmutattuk ebben az esztendőben: hogyha belső félelmünket le tudjuk gyűrni, a magunk igazának a fényét fel tudjuk lobbantani, akkor kénytelen

ránk figyelni a nagyvilág.

Európa újjászülésének hajnala itthon viradjon reánk, ne az exodus útján. Történelmi jelenléttel csak itt tudjuk kitölteni a rajtunk kérlelhetetlenül keresztül zúduló Időt. (1990. június 4.)

Segíthet-e rajtunk a finnországi svéd modell?

Finnországi és svédországi útra készülődöm, és ahelyett, hogy útikönyveket tanulmányoznék, a finnországi svéd költők antológiáját (*Tanács boldogoknak*. Bp., 1990.) olvasom. Kíváncsiságot, felfedező kedvemet ugyancsak fokozza, hogy a romániai magyarság önszerveződése, a jogállamiságért és a demokratikus életkeretek megteremtéséért vívott eddigi harca során gyakorta emlegettük a finnországi svéd modellt, s ezen belül is Aland tartomány példáját. Ahol az alkotmány biztosította jogok "elképesztően széles körűek".

Egy nép életérzésének sosem a politikuskok, hanem a költők a hiteles kifejezői. A követésre méltó finnországi svéd modell ígéretes távlatában sem feledhetem immár Per-Hakon Pawals groteszk vízióját: "Az utolsó ló vodkát iszik/ itt a városi bárban műanyag-/ szívószállal. Hogy felejtse./ mondják. De hát mit kéne felejtene?// Mellette a magas-ülésen, enyhén/részeg, ül az utolsó finnországi svéd./ nyugdíjas villamosvezető/Sibbóból.// A szomorú pár muzsikál:/ az öreg *Az anyanyelv dalát* énekli./ a ló dobogja hozzá az ütemet.// Zárórákor/éjfél tájban./ mikor csak a csillagok virrasztanak./ látni Sibbo fiát/ amint fölkapaszkodik a gebe hátára." (*Az utolsó ló vodkát iszik...*) Ha a finnországi svéd költők ilyen kétségbeejtőnek látják, így érzékelik a kisebbségi léthelyzetet, akkor mit szólunk mi? És velünk együtt a csehszlovákiai meg a jugoszláviai magyarok? Elképzelhető, mennyivel tragikusabb ott és akkor a helyzet, ahol és amikor az állampolitika rangjára emelt "nemzetvallás" szabja meg a többségi viszonyulását. Ebben az

erőterben a toleranciának, a sokat emlegetett európai, illetve az erdélyi humánumnak aligha lehet valószínű esélye.

Könnyű belátni: akik az 1989 decemberében bekövetkezett romániai fordulat eufóriájában arra számítottak, hogy a jogállamiságot és demokráciát ígérő átmeneti hatalom egyből megvalósítja majd a kisebbségek teljes jogegyenlőségét, azok minden bizonnyal történelmietlenül gondolkodtak. És nem azért, mintha a Gyulafehérvári Határozatok gyakorlatba ültetése – akár hét évtizedes késéssel is – időszerűtlen feladat lett volna; ellenkezőleg: a sokat emlegetett Európa házba való belépés alapvető előfeltételének számít.

A történelem fintora, hogy amikor a román és magyar szellemi elit 1990 márciusában Budapesten a kapcsolatok új alapokra helyezéséről tárgyalt, Marosvásárhelyen akkor kezdődik a magyarellenes pogrom. Amivel a romániai magyarságnak már a fordulat előtt számolnia kellett volna. Hogy idejében felkészülhessen rá. Annál is inkább, mivel az 1988-89-ben megjelent erdélyi magyar szamizdat, a *Kiáltó Szó* szerkesztői és szerzői nem mulasztották el felhívni a figyelmet erre a veszélyre. És itt nemcsak arra a cikkekre gondolok, amelyeknek a szerzője a pogrom várható bekövekezését latolgatja, hanem mindenekelőtt annak az erőtérek az elemzésére, amelyik ezt előkészítette. Akinek nem járt a kezében a *Kiáltó Szó* 1988/1-es száma, az a *Korunk* harmadik folyamának első számában (1990/1) is olvashatta az újraközölt *Beköszöntő*nek ezt a passzusát:

"Ma már nemcsak nacionalista állampolitika, hanem nacionalista hangulat is van Romániában. Az alaptalan veszélyérzet betáplálásával – »a magyarok követelik Erdélyt« – sikerült általános ellenérzést kiváltani velünk szemben. /.../ Ne képzeljük, hogy ha /.../ a piramis csúcs nélkül marad, sorsunk feltétlenül egyből jobbra fordul. Ott marad maga az épület, a Legek-legjét ma ajnározók sokasága,

azok, akiket elbódított a nacionalista mákony, s ők e csúcsra emelhetnek majd valakit, hogy minden menjen tovább úgy, mint azelőtt. Nem melengethetünk tehát illúziókat, nem várunk közeli megváltást.”

A *Kiáltó Szó* előrelátását az azóta eltelt idő, sajnos, nagyon hamar igazolta. Ám ne higgyük, hogy a nacionalizmus nyíltabb, agresszívabb továbbélése a diktatúra bukása után csupán romániai sajátosság. A Kárpát-medence magyar kisebbségeinek első konferenciáján derült ki (Keszthely, 1990. május 4-5.), hogy a kommunista hatalomgyakorlás utáni helyzetben a térség uralkodó nemzetei, amelyek most tanulják a demokráciát (némelek mímélik csupán), a Trianon óta velük egy államkeretben élő magyar nemzetrészekkel – amelyek korántsem a maguk elhatározásából, hanem az államhatárok megváltoztatásának következtében váltak kisebbségekké – már egyáltalán nem óhajtják megosztani a jogállamiság és a demokrácia lényegéből fakadó szabadságjogokat. Kizárólag a maguk számára tartanak meg azokat. Vagy ami még tragikusabb: egyik-másik inkább lemondana az autentikus nemzeti lét (ön)korlátozásmentes gyakorlásáról, csakhogy a kisebbségek ne részesülhessenek az önszerveződésüket elősegítő “előjogokból”.

Az Igazság fényét kellene tehát végre fellobbantani a trianoni térségben is; az Igazságét, amelyik minden különbejáratú Érdek fölött ott ragyoghatna megnyugtatóan. Csakhogy amennyire életbevágóan fontos ez a felismerés, a mindennapok gyakorlatából nézve épp annyira reménytelen. Elvégre egy elaknásított terület felszabadítása nem költői művelet. Ahhoz tűzserészek kellene. Márpedig a kelet-európai diktatúrák eltűnése is csak akkor lehet végérvényes, ha az új európai elrendeződés tűzserészei a trianoni határsávok és az államhatárokon átnyúló etnikai övezetek robbanásveszélyét is megszüntetik. Sajátságos módon – és ez is bizonyára kelet-európai je-

lenség – nem politológus vagy kisebbség-szakértő fogalmazta meg keszthelyen ennek az elkerülhetetlen ártalmatlanításnak az elméleti alapvetését, hanem költő. A konferencia felemelő zárómozzanatának is beillő emlékezetes okfejtésében *Tornai József* ugyanis eképpen érvelt: minthogy a nacionalizmus eredendően vallásos képződmény – annak aureóláját ölti magára –, a dolgok természetéből következik, hogy a nélkülözhetetlen toleranciához csakis a “nemzetvallások” deszakralizálása, szekularizációja révén juthatunk. (1990. június 6.)

Az azonosságtudat fokozatai (egy hét Tangagárdében)

A letűnt diktatúra szellemi kényszerubbonyából kibújva 1990 nyarán hunyorgva szoktattuk szemünket az európai látóhatárhoz; eleinte még lélegzetet is úgy vettünk, mintha attól tartottunk volna: holnap-holnapután nem jutunk majd elegendő levegőhöz. Ami nem is csoda, hiszen olyan sokáig voltunk szellemi légszomjra ítéelve, hogy teljesen elszoztunk a teremtő gondolatok babitsi áramlásától (“Erdő nem egy van: de egy a szél”). A létminimum szintjére taszított milliók sorsában osztozó erdélyi magyar értelmiségiek számára nem is a vegetatív túlélésre berendezett életvitel, hanem a szellemi fuldoklás volt az elviselhetetlen.

Tizenégy évi kényszerszünet után eleve nem azzal a szándékkal utaztunk el feleségemmel és kislányunkkal Kolozsvártól több mint kétezer kilométernyire, hogy a dél-svédországi Tangagárdében is – ahol a Stockholmi Magyar Ökumenikus Önképzőkör harmadik nyári táborozását tartották – az erdélyi gondokat osszuk-szorozzuk; hanem hogy európai találkozásaink utolsó stációjában, skandináviai magyar barátaink körében lélekben végre kinyújtózkodhassunk. Rendkívül tanulságos volt, ahogy ez megtörtént. Délelőtt-délután előadás meg vita; befejezni, persze, egyiket

sem lehetett – csupán abbahagyni valamennyit. Miként is tudtuk volna kimeríteni például a kelet-európai diktatúrák helyébe lépő társadalmi berendezkedések kérdését? Hát az emigrációban élők identitástudatának szeizmikus változását, magatartásmodellük szűkségszerű módosulását? Vagy akár *Határ Győző*, illetve *Szilágyi Domokos* költői világteremtését? Ám alig volt olyan előadás megvita, amelyiken ki ne derült volna: Európa holnapi arculatának a kiformalódása valamiképpen összefügg a mi erdélyi sorsunkkal is; tágabb értelemben: a kisebbségi kérdés megnyugtató, európai szintű rendezésével. (...)

Skandináviai magyar barátaink talán azóta sem tudják, hogy voltaképpen milyen nagy örömet szereztek nekünk az “erdélyi dolgok” iránti nagyfokú érdeklődésükkel. Hiszen éle-

tünkben először gondolhattuk végig korlátozás- és félelemmentesen, nyíltan és nyilvánosan a sorsunkkal összefüggő létkérdéseket; Európa harmadik újjászületésének hajnalán a romániai magyarság harmadik életkezdésének törvényszerűségeit.

Ne aggodalmaskodjál – csendült fel búcsúzásakor könnyekkel küszködő barátaink ajkáról a hazáig kísérő protestáns kánon. Idehaza pedig egyszer csak azon kaptam magam, hogy egyik közismert népdalunk dalmára ezt dúdolom: *Tangagárde messze van...*

Már akinek. Mert ha történetesen nem is lennénk ott a soron következő táborozásokon, akkor is tudjuk, hogy hol a helyünk és mi a dolgunk az Erdélyt újra magához közel érző Európában. (1990. július 10.)

CSEMNICZKY ZOLTÁN: Ítélszék

palócföld
KÖZÉLETI, IRODALMI, MŰVÉSZETI POLYÓIRAT

**Public literature and art monthly of the
Culture Department of Nógrád County.**

Prepared by Publisher Mikszáth.

Chief editor: József Pál

Chief publisher: Dr. János Németh

Address of editorial office:

H-3101 Salgótarján, Pf.: 270.

Tel: (0036) 32-14-386, 32-11-022

Pályázati felhívás

**A Nógrád Megyei Közgyűlés, valamint a PALÓCFÖLD
közéleti, irodalmi, művészeti folyóirat szerkesztősége
1992. évre országosan meghirdeti a hagyományos**

MADÁCH-PÁLYÁZATOT.

A pályázatra olyan, eddig nem publikált, máshol egyidőben be nem nyújtott művekkel lehet nevezni, amelyek elmélyült szakmai igénnyel mutatják be valóságunk közérdekűen időszerű kérdéseit, illetőleg, amelyek Madách Imre korára, életére, életművére, annak utóéletére vonatkozó új gondolatanyagot, adalékot tartalmaznak.

A jelígs pályamunkákat három gépelt példányban 1992. december 1-ig lehet benyújtani a Palócföld Szerkesztőségének címére. (3100 Salgótarján, Rákóczi út 192. sz. Postafiók: 270.) Kérjük, hogy lezárta, külön borítékban mellékeljék a jelíge feloldását.

PÁLYADÍJAK:

1. Szociográfia, irodalmi riport, esszé, tanulmány kategóriában

I. díj: 50 000 Ft

II. díj: 30 000 Ft

III díj: 20 000 Ft

2. Versek, szépprózai művek kategóriájában

I. díj: 50 000 Ft

II. díj: 30 000 Ft

III díj: 20 000 Ft

Balassagyarmat város különdíja

Salgótarján város különdíja

Eredményhirdetés 1993. januárjában, a hagyományos Madách-ünnepség keretében kerül sor, amelyre a díjnyertes szerzőket külön értesítéssel hívjuk meg. A díjazott művek első közzétételének jogát a Palócföld folyóirat magának fenntartja. (Csak szakzsűri által közzétételre javasolt kéziratok sorsáért vállalunk felelősséget.)

A Madách-pályázat eredményhirdetését a folyóirat februári számában tesszük közzé.

**NÓGRÁD MEGYEI KÖZGYŰLÉS
PALÓCFÖLD SZERKESZTŐSÉG**

Alapítvány

A PALÓCFÖLD Szerkesztősége

PALÓC KULTÚRA ALAPÍTVÁNYT hozott létre.

Az alapítvány célja többek között a PALÓCFÖLD folyóirat szellemi műhelymunkájának fenntartása és gazdagítása, díjak, pályázatok alapítása és kiírása, valamint a történelmi Nógrád Megye (Nagykürtös, Losonc, Rimaszomba, stb.) művelődéstörténeti hagyományainak, szlovákiai magyar nemzetiségű alkotók és a lakosság kulturális feltételeinek javítása is.

Az Alapítvány nyitott bel- vagy külföldi természetes, illetőleg jogi személyek vagyoni (pénzbeli és dologi) adományai előtt, amelyről az Alapítvány Kuratóriuma köteles nyilvánosan elszámolni.

Az Alapítvány támogatóinak nevét vagy a cég címét, kívánság szerint a PALÓCFÖLD folyóiratban megjelentetjük, valamint kedvezményes reklámlehetőséget biztosítunk számukra a Mikszáth Kiadó könyvein és más, a kiadó által szervezett fórumokon.

Az 1989.XLV. 34. paragrafus szerint csökkentheti az Ön éves adóalapját az Alapítványnak felajánlott pénzüsszeggel.

Az OTP Nógrád Megyei Igazgatóságánál vezetett bankszámlánk száma: 5062-7.

palócföld
KÖZÉLETI, IRODALMI, MŰVÉSZETI POLYÓIRAT

30.- Ft